

Beszélgetések

BESZÉLGETÉS JACQUES LE GOFF FRANCIA TÖRTÉNÉSSZEL AZ ANYAGI ÉS SZIMBOLIKUS

- Főként az új francia történetírásnak köszönhetően a történettudomány alapvető tudománytörténeti változások színtere volt az utóbbi évtizedekben. Ennek eredménye nemcsak az, hogy gyarapodtak azon eszközök, amelyekkel a múltat "visszakaphatjuk" - olyan interdiszciplináris eszközökről van szó, amelyek kifinomultabbak, fogékonyabbak egy adott kor anyagi civilizációjának minden apró részlete iránt, hanem az is, hogy létrejött a történelmi idő új eszméje. A hosszú időtartamú horizont a történelmi tények másfajta hierarchiáját hozta létre; az első szintre kerültek a mélystruktúrák, a stabil egyensúlyi viszonyok, a rendkívüli - anyagi és szellemi - mozdulatlanóságok, amelyben feloldódnak a politikai események, az ésszerű tervek, a tudatosság, amit az emberek magukról hisznek a mindennapi cselekedeteik elvégzésekor. Ezeknek az eseményeknek változatosságát figyelembe véve úgy tűnik, az emberek igazi történelme valahol máshol zajlik: a politika eseményei például mintha egy önmagába zárt, efemer dimenzióban történnének, amely nehezen összemérhető a hosszú időtartamú történelmi struktúrák mozgásával. Ön milyennek látja a kapcsolatot ezek között a különböző szférák között?

- Amit mi a legfontosabbnak tartunk, nem az egyedi, a különleges, a látványos, hanem a hétköznapi. De ez nem jelenti azt, hogy a történelmet a hétköznapiakra szűkítjük le. Inkább úgy gondoljuk, hogy a hétköznapi tanulmányozása során a társadalom működésének néhány olyan szintjét is felfedezhetjük, amelyek kijelölhetik a valóság új hierarchiáját. Ami engem illet - hiszen az "új történelem" nem kimondottan tudományos iskola, és közülünk mindenkinek megvannak a saját nézetei - , azt hiszem, hogy miután megállapítottuk a hétköznapi elsődlegességét, a hétköznapi analízisében kettős problematikát kell felfedeznünk. Mindenekelőtt egy, a marxizmusból eredő problémakört: az osztályharcot. Meg kell mondanom, hogy e társadalmi harc számomra nem tűnik ki mindig ezekből a precíz kifejezésekből, mint "az osztályok közötti" harc, sőt maga a kifejezés, az "osztály" azokban a régmúlt társadalmakban, amelyekkel foglalkozom, szerintem nem mindig a legmegfelelőbb. Én úgy gondolom, hogy a társadalom különböző csoportjai és rétegei közötti konfliktusok adják a lényegi szempontot, és az én szememben a hétköznapi inkább mint a politikai a színtere ezen társadalmi rétegek összeütközésének. Mondok két példát. Az első arra a problémára vonatkozik, amivel foglalkozom egy kicsit: az idő különböző felfogásai, mérése, felhasználása, manipulálása körüli harcra. A társadalom léte számára nagyon fontos szempont-ról van szó: hogyan lehet mérni az időt, vagyis hogyan kell mérni a munkát, a gazdaságot, a hétköznapi életet.

Egy tanulmányomban beszéltem az egyházi időről és a kereskedői időről, hogy bemutassam, a XIII.- XIV. században az új városi rétegek hogyan próbáltak meg kitérni az ellenőrzés alól, amit az egyház az idő felett gyakorolt. A másik példát lengyel barátom Witold Kula: A mértékek és az emberek /Le misure e gli uomini/ c. művéből kölcsönöztem, amelyben nemcsak az időt, de általában a különböző mértékegységeket is mint tétet jelöli ki a társadalmi harcvető játékában a szerző. Mint látja, számomra érthetőbbé és megfoghatóbbá válnak a társadalmi harcok a hétköznapi szintjén.

A hétköznapi élet vizsgálatának másik lényeges pontja a hatalom problémaköre. Viszonylag új fogalomról van szó, ami segít megérteni az emberek, csoportok, társadalmi rétegek cselekedeteinek tétjeit, és azt, hogy milyen mesterkedésekkel próbálnak uralkodni, "a hatalmat birtokolni". Mindez új formája annak, amit a politikum történelmi antropológiájának nevezhetnénk: valóban azt hiszem, a politikumot kellene újrafelfedeznünk, de oly módon, hogy ne kelljen felszínes megnyilvánulásaira egyszerűsíteni /szerződésekre, csatákra, bizonyos értelemben még a parlamentáris világ választásaira is/, hanem a hatalommal való kapcsolatának mélységében kellene kutatni.

- A marxista Lukács György szerette "a jelen mint történelem" kifejezést. Ezzel a jelen dialektikus felfogását akarta hangsúlyozni. Az ön véleménye a történelmi időről ettől erősen különbözik; az ön rendszerében milyen szerepet tölt be "a jelen mint történelem" ?

- Őszintén szólva ez olyan probléma, ami erősen zavarba ejt, és amire nem tudok másként válaszolni, csak ha megfogalmazom ennek a zavarának az okait. Először is, mint mestereim /Lucien Fèvre, Marc Bloch, de Karl Marx is/, én is úgy gondolom, hogy a múlt akkor fontos és érdekes, ha a jelen megvilágítására szolgál /ami nem jelenti azt, hogy a múltat a jelenen keresztül olvassuk, hiszen így a legsúlyosabb módszertani hibát követnénk el, az anakronizmusét/. Másrészt azt hiszem, hogy bizonyos értelemben minden történelem egyúttal legújabbkori történelem is. Crocénak ezt a megfogalmazását természetesen nem az ő idealista felfogásában használom, hanem hogy hangsúlyozzam: a történettudomány tudatosan vagy öntudatlanul, de egyúttal a jelen visszatükrözése is. Ennek természetesen szintén megvannak a maga előnyei, mert lehetővé teszi, hogy ügyesebben faggassuk a múltat, összegyűjtve a hasonlóságokat és ugyanakkor a különbségeket is.

Zavarom még nagyobbra nő egymásik tény miatt: én nem a jelenkorral foglalkozó történész vagyok. Az az érzésem, hogy az "új történelem" módszerei a jelen történelmére nehezebben alkalmazhatók, mint a múltéra. Ez valószínűleg abból fakad, hogy mi a mindennapok valóságában vagyunk elmerülve, és a jelenről szóló történetírásnak éppen ezen a valóságon kellene uralkodnia. Ami viszont a múltat illeti, éppen ellenkezőleg, le kell szállnunk a hagyományos történetírás alkotta felszínességről a mélybe. Szinte az az érzésem, hogy a jelen vizsgálata ennek pontosan az ellenkezője. Amint látja, több okból is zavarban vagyok a jelennel mint történelemmel.

Azután van még egy nagy problémám, amit egyáltalán nem tudok megoldani / és ebből a szempontból szinte örülök, hogy nem a jelenkorral foglalkozó történész vagyok / : természetesen úgy vélem, hogy a történésznek az objektivitásra kell törekednie, ez az elképzelés azonban, azt hiszem, a jelen történelmére vonatkoztatva lehetetlen. A történészek nagy része úgy oldja meg ezt a nehézséget, hogy egyfajta kettős életet él: egyrészt élük állampolgári létük, másrészt végzik a kutatómunkájukat. Azt hiszem a jelenkori történésznek be kellene illesztenie saját helyzetét, választásait, tetteit történészi munkájába. Ez nagyon nehéz, és ismétlem, örülök, hogy nem kell ezt tennem.

- Ön több ízben emlékeztetett az "új történelem" Marx-szal szembeni adósságaira. Ugyanakkor mindig hevesen vitatta "a valóság formáinak hierarchiáját", ami abból a vulgáris különbségtételből ered, hogy van egy gazdasági-termelői alap, és van egy felépítmény, ami ideológiák, felfogások, világképek a tudatban való megjelenési formái alkotnak. "A történelemben semmi nem működik, és semmit nem lehet megragadni, hanem a valóság anyagi és szimbólikus rendszerének összetettségében vizsgáljuk" - írta ön. A közelmúltban egy előadásában éppen ezzel foglalkozott: a "képzeletbeli" központi szerepével a történelemben. Ön szerint mik a következményei és a fő problémái ennek a felfogásnak?

- Az "új történelem" Marx-szal szembeni adóssága szerintem evidens, akkor is, ha nem mindig ismerik el. Marx az emberi rendszereket átfogóan akarja magyarázni, hosszú időtartamú korszakok perspektívájában, ami az új történetírás egyik alap-

vető aggodalmával esik egybe. Ezen-kívül Marxnál bámulatos az interdiszciplináris gyakorlat: pontosan a társadalom-tudományok együttese hivatott arra, hogy fényt vessen az emberiség történelmére. Ami engem illet, mint már említette, szerintem teljesen alapvető az a gondolat, hogy az osztály-harc a történelem hajtóereje. Ezenkívül úgy vélem, nélkülözhetetlen lenne, hogy minden korban egyfajta modellt találjunk a társadalom működésére. Nem mondom, hogy kezdenék elhatárolódni, hanem nagyobb mértékben függetlenedem a marxizmustól, amikor az ilyen különféle szisztémák meghatározásáról van szó: a "termelési mód" - érdekes fogalom, de szerintem nem egyedüli magyarázata egy hosszú időszaknak; a periodizáció rendkívül fontos, de nem vagyok abban mindig biztos, hogy a marxista periodizáció lenne a megfelelő.

Azt is meg kell mondanom, hogy mivel hosszan foglalkoztam azokkal a jelenségekkel, amit pszichológainak, szelleminek stb. nevezhetnénk, sohasem elégitett ki, ami a marxizmus nézőpontja ebben a vonatkozásban, vagyis az alap és felépítmény kérdése. Álljunk itt meg egy pillanatra: ennek a megkülönböztetésnek különféle jelentései vannak. Először is az "alap"-nak előbb kellene léteznie a "felépítmény"-nél. Azonban sokszor az, amit a marxizmus a "felépítmény"-hez sorol, úgy tűnik, mintha korábban létezne annál, amit a marxizmus "alap"-nak hív. Például, azt hiszem, hogy amit polgári szellemnek, vagy kapitalista szellemnek nevezünk, egyáltalán nem következménye a kapitalista gazdasági szerkezetnek, hanem többé-kevésbé megelőzte azt. Másrészt viszont megdöbbent a mentalitás szivóssága, tehetetlensége és az a tény, hogy egy

elavult mentalitás megmaradhat, amikor a gazdasági szerkezet már teljesen megváltozott.

Egy másik észrevétel: a felépítmény az alap igazi és saját produktuma kellene, hogy legyen. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy ugyanannak az alapnak teljesen különböző szellemi és eszmei felépítmények felelnek meg. Egyszóval a magam részéről visszautasítom ezt a modellt, és azt vizsgálom, hogy hogyan működnek egymással összefüggve azok a jelenségek, amelyeket úgy hiszem jó ha elkülönítünk: A politika története egy dolog, a társadalom története /mégha ez a legszélesebb fogalom is/, más dolog és a kultúra története ismét más dolog. Úgy hiszem meg kell magyaráznunk, hogyan működnek egymással kapcsolatban azok a kategóriák, amelyeket a történész megkülönböztet.

- Álljunk meg egy pillanatra a szellemi szféra történeténél!

- Mindenekelőtt valóságos történelemről, egy valóságos jelenség történelméről van szó. A dolgoknak a tudatban való megjelenési formái legyenek azok kifejezetten »képek/képzetek/« vagy tágabb értelemben vett »megjelenési formák« / azaz valami olyan amely magában foglalja mind a képzetet mind a képzet olyan speciális formáját, mint a mítoszt / -, nos ezt a szellemi szférát, a megjelenési formákat a tudatban nemcsak, hogy nem tekintem hamisaknak, vagy irreálisaknak, de még produktumoknak sem tekintem, nem látom ezeket egy mélyebb, egy fontosabb, egy korábbi jelenség eredményének. Egy történelmi szisztéma, egy társadalmi réteg, egy társadalmi osztály tanulmányozása közben, a képzetek

ábrázolásaival, a mítoszokkal találom magam szemben. Ezek szerintem nem kevésbé fontosak, mint egy bizonyos termelési mód, tulajdonviszony, technológia stb.

- Egyik legutóbbi vitájában Georges Duby-val, ön helytelenítette a "képzet" fogalmának túlságosan sokmindenre kiterjedő alkalmazását, mivel ez a képzet és az ideológia fogalmának összekeveréséhez vezethet.

- Ezzel elsősorban a fiatal kutatókat akartam arra a veszélyre figyelmeztetni, amelyet az "új történelem" magában rejt. Nem szabad a szavakat, metaforákat úgy használni, hogy nem vagyunk tisztában azok pontos jelentésével. Számolni kell azzal, hogy az "új történelem"-nek megvannak, és meg kell, hogy legyenek a pontos eszközei, kategóriái. Ezért úgy gondolom, hogy fontos lenne megkülönböztetni az ideológia fogalmát - amely tisztán fogalmi szinten helyezkedik el -, a képzet fogalmától, amely úgy tűnik, nem létezhet "képek", az ideák testetöltése nélkül. Ezekben ráadásul az ideológiai alap gyakran felfedetlen marad. Mint látszik, a módszertani pontosság problémájával állunk szemben. Ennek alapján úgy gondolom, hogy a képzet kétféle lehet. Az egyik esetben szinte kizárólag képekben, figuratív dolgokban oldódik fel, a másikban - és talán ez a legfontosabb -, a képek társadalmi szisztémákat tükröznek, így tulajdonképpen ideológikusak. Ettől függetlenül úgy vélem, hogy a két fogalmat továbbra is meg kell különböztetni.

Mondok egy konkrét példát. Foglalkoztam a túlvilággal kapcsolatos hiedelmekkel. Ha ezeket egy meghatározott társadalmon belül vizsgáljuk, és látni akarjuk, hogyan mű-

ködött ebben a társadalomban a Pokol-Purgatórium-Paradicsom rendszere, észrevevesszük, hogy ez lehetetlen a képek, tulajdonképpen a képzetek tanulmányozása nélkül. Ellenben, ha ezt a társadalmat, a Georges Dumézil típusú sémákból kiindulva akarjuk értelmezni - amelyet Duby is átvett - azért, hogy ezen a hármas sémán keresztül leírjuk a középkori, a XI-XII. századi Nyugat társadalmát, megkülönböztetvén a klérust /azokat akik imádkoznak/, a lovagokat /azokat, akik harcolnak/, a parasztság, a munkások, kézművesek tömegét /azokat, akik dolgoznak/ - nos, akkor egy olyan sémával van dolgunk, amely számomra teljesen ideológikusnak tűnik, mivel arra irányul, hogy történelmi, jogi és társadalmi identitást tulajdonítson olyan rétegeknek, amelyek ezzel nem rendelkeztek teljes mértékben. Ezért úgy gondolom, hogy ebben az esetben ideológiáról van szó. Ezzel szemben a Pokol-Purgatórium-Paradicsom rendszere nem létezhet konkrét képeken keresztül történő ábrázoláson kívül. A Purgatórium születése című egyik legutóbbi könyvemben /nemsokára megjelenik Olaszországban/, megpróbáltam bemutatni, hogy ez a rendszer egyben ideológiai rendszer is.

- A szűkebb értelemben vett képzet és az ideológia végletei közé szeretném helyezni a mítoszt, amelyben mindkettő természete jelen van. Úgy tűnik, hogy ez az "új történelem" számára teljesen sajátos problémát jelent. Egyrészt ugyanis az "új történelem" demitizáló hatást akar kifejezni, megmutatván a különbséget az u.n. "hosszú periódusban" végbemenő történelmi struktúra változások, és a gyakran illuzórikus, mítikus tudat között, amely ilyen változásokról a kortársakban kialakulhat. Gondolok például

Francois Furet-nek, a francia forradalom "eltolódására" és a jakobinus mítoszra vonatkozó téziseire. Másrészt az "új történelem"-teljesen szakítva a pozitivista történetírással -, arra irányul, hogy az elképzelések történelmi hatásának megfelelő jelentőséget tulajdonítson, bármennyire is "illuzórikus" ezek tartalma. Az "új történelem" a mítikus ábrázolásokat a realitás jelentős struktúráinak-, és a történelmi idő szintjére emeli. Hogyan látja ön ezt a kettős kapcsolatot a mítosszal?

- Nagyra becsülöm Furet-t, akit különösen tehetséges történésznek tartok, de meg kell mondanom, hogy a forradalom egy adott mítoszának demitizálása nem túl nagy jelentőségű számomra. Én is ismerek mítoszokat, amelyek talán nem olyan fontosak, mint a forradalom mítosza, például Nagy Károly megkoronázása, ami a tárgya lett egy valódi mítosznak, illetve mitológiai rendszernek. Abban a mértékben, amelyben az "új történelem" különösebb érdeklődést tanúsít a képzetek működése iránt a különböző társadalmakban, természetes, hogy ugyanannyira máshol demitizál. Azt mondhatnám, hogy egy kicsit az "új történelem" specialitása annak felkutatása, hogy a mítoszok hogyan keletkeznek, hatnak és esetleg hogyan szakad meg fejlődésük. Az az érzésem, hogy ebben az esetben a mítosz fogalmát másodlagos értelemben használjuk. Hogyan definiálhatnánk? Mint egy esemény képzetbeli megjelenítése, ami arra rendeltetett, hogy magát az eseményt helyettesítse az emberek emlékezetében, és a történelemben. Mindez nagyon érdekes, de nem hiszem, hogy a mítosz valójában ez lenne. Ebben az esetben szinte már a

felépítményről kellene beszélnem.

Ellenben az én véleményem az, hogy a mítosz nagyon is mélyen gyökerezik egy társadalom életében. Például az antikvitás néhány mítosza igazán beépült a társadalom szerkezetébe. /Prometheusz vagy Adoniszz mítosza, méginkább az olyan intézmény, mint Athénben az efebeusoké/. Mindezek a történelem reális tényei. Ellenben az a mítosz, amely egy történelmi jelenséget annak képzetével helyettesít, másodlagos, és be kell vallanom, hogy ennek csekély jelentőséget tulajdonítok. A mítosz, úgy ahogyan a társadalom megélte, megalkotta, fontos történelmi jelenség, úgy ahogyan a történészek közvetítik, sokkal kevésbé az, és nem titkolom, hogy Mathiez és Soboul forradalmi mítosza felháborít. Főként, amikor látom, hogy a forradalom eszméjét, a forradalom mítoszáat - amit többé-kevésbé a tömegek között alakult ki - , az egyik republikánus baloldali történetírás behelyettesíti azzal, ami szerintem egy másik mítosz /Cochin és Furet olvasata is ez/.
"Hiányérzetem van - mondtam Furet-nek - igaz ugyan, hogy nagyszerű könyvet írtál, sok gondolatot ébresztettél bennem, de most a francia forradalomról szeretnék hallani."

Mint középkor kutató, egy igen nagy problémával állok szemben: létezik, vagy sem, annak megfelelője, amit mi mítosznak hívunk? Az uralkodó ideológiai rendszer, amely a középkorban a kereszténység volt, megengedi-e a mítoszok létét? Egyik munkatársam, Jean Claude Schmit, "Dictionnaire des mythologies" című művében bemutatta, hogy ugyan létezik egy középkori mitológia, de ennek nagyon sajátos a természete és működése. Ugyanaz a keresztény ideológia, ami egyszer mí-

toszokon keresztül hat - a Teremtés, az Isten vagy a Sátán mítoszában - , az máskor vallasként funkcionál, ami nagyjából kizárja a mítoszokat. Másrészt a kereszténységnek számolnia kell néhány valódi és saját mítosszal /ilyen Melusina mítosza/. Ezért nehéz megállapítani a mítoszok szerepét a középkori társadalomban. Így, amíg az antikvitásban a mítoszok tanulmányozását nagyon helyénvaló és termékeny eljárásnak tartom, addig nem vagyok meggyőződve arról, hogy ugyanez a módszer más történelmi korszakokra is alkalmazható.

- A történelemben vannak olyan nagyhorderejű események, vagy csak egyszerűen nagy politikai tettek, amelyek mégha önmagukban be is töltik a kortársak tudatát, attól még nem változtatják meg a társadalmi struktúrákat, és úgy tűnik, hogy a feledés homályába vesznek, anélkül, hogy különösebb nyomot hagynának az emberek materiális életében. Gyakran éppen ezeknél a szélsőséges eseményeknél, tapasztalatoknál figyelhetjük meg, hogy minél inkább a tragikus megghiúsulás sorsára jutnak, annál inkább megőrzi őket az emberi emlékezet, és mítoszok formájában újra felbukkanak a történelemben, így táplálván a valós történelmi erőket. /Furcsa tanulmányának közvetett eredménye többek között az, hogy segít megérteni ezt a mechanizmust/. Nem gondolja, hogy nem egészen megfelelő az a szempont, ami alapján a "sikereket" és "bukásokat" általában megítélik?

- Úgy gondolom, hogy minden eseménynek két aspektusa van. Az egyik leginkább egy jéghegy csúcsához hasonlítható, ami mintegy jelzi, hogy nekünk kell rájönnünk az elfedett mögöttes tartalomra. Ebből következik, hogy nem zárom ki az eseményeket,

de csak akkor tulajdonítok nekik jelentőséget, ha összegyűjtjük, és megmagyarázzuk mindazt, aminek azok jelölői. Másrészt vannak olyan események, amelyek szinten nyomtalanul eltűnnek a történelemben, ugyanakkor más események nagy visszhangot vernek. Ez utóbbiakat "sokk eseményeknek" nevezném. Többek között ezért is vagyok azon a véleményen, hogy a francia forradalomnak sokkal nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani. Számolni kell azzal, hogy a francia forradalom, az 1917-es forradalom, vagy Nagy Károly megkoronázása mind-mind valamiképpen "sokkot" okoztak az emberiség kollektív tudatában. Ha van valami, amit egy kicsit hiányolok Furet könyvéből, az az, hogy nem vitte teljesen végig saját gondolatmenetét, és ez nagy kár. Furet szerint a francia forradalom /1789 és 1799 között/ végülis mint mítosz volt fontos, és nem mint a mélyebb struktúrák átalakítása. Tudom hogy ő arra utal: a francia forradalom a XIX. század egészének során bontakozott ki, de azért az mégis csak az 1789-es, és az azt követő évek eseményeinek köszönhető. Mivel ezt nem fejtette ki, így könyve egy kicsit hiányos maradt. Amikor a struktúrák átalakulásáról beszél, kétségtelenül igaza van. A látványos események ellenére /mint a monarchia bukása, az augusztus 4-i törvény, a feudális törvények eltörlése/, a francia forradalom valószínűleg nem közvetlenül alakította át a struktúrákat.

Ezeket az elkövetkezendő fél évszázad során változtatta meg, és ekkor győzött a francia forradalom. Paradox módon a restauráció idején, a júliusi monarchia alatt indult győzedelmes útjára. Érdekes, amikor úgy látszott, hogy

a politikai és társadalmi reakció megsemmisíti a forradalom vívmányait, ténylegesen éppen akkor valósul meg mindaz, amit a forradalomnak tulajdonítanak. Nemrégiben láttam a francia televízió egyik azon ritka műsorát, amit jónak mondhatnék. A film - Edmond Léroix XIX. századi regénye alapján -, egy vidéki orvosról szólt, aki a restauráció idején kétfrontos harcot vívott. Egyrészt a nemesség-, a klérus-, másrészt a földművesek ellen, akik nem akarták megérteni demokratikus modernizmusát. A figyelmes szemlélő észreveszi, hogy a forradalom a legjobb úton halad a győzelem felé. Ezért amikor a sikerek és bukások felett ítélkezünk, akkor hosszú távon kell szemlélnünk az eseményeket. Mondok egy másik példát, ami közelebbről érint. A gergelyi reformról van szó. A XI. század második felében jelentékeny reformmozgalom bontakozott ki a római katolikus egyházon belül. A hagyományos történetírás ennek elsősorban politikai és eseménytörténeti aspektusával foglalkozott. Úgy vélte, hogy a harc - VII. Gergely pápa és IV. Henrik császár között - , a híres Canossa epizódban lokalizálható. Ezzel szemben az "új történelem" úgy tartja: nem számít, hogy a pápa akkor nem győzött, és IV. Henrik megalázkodása fejében visszanyerte eredeti pozícióját, valójában Canossa nem fontos, csak a történészek misztifikációja tette azzá. Ha jobban odafigyelünk, észrevevesszük, hogy VII. Gergely, az elkövetkezendő XII. században győzött, amikor a gergelyi reform teljesen megújította az egyházat, és a világi hatalom közötti kapcsolatot. Nem látványos, de nagyszerű eredményeket ért el, mint a papi cölibátus, vagy az egyházi függetlenség megőrzése, nem is annyira a politikai hatalom, mint inkább a

társadalom egészével szemben. Ezért ragaszkodom annyira a hosszútávú történelemszemlélet elvéhez, mivel egyedül ez a periodizáció teszi lehetővé, hogy a sikerekről és bukásokról ítéletet alkothassunk.

- Ön mint a középkori civilizáció kutatója ismert. Elképzelése a középkorról, nagyon különbözik attól a "zárójeles" felfogástól, amit ekkoriban a reneszánsz humanistáknak "köszönhetünk". Az ön véleménye szerint a középkorban kezd kialakulni az u.n. modern társadalom, és nem ellenkezőleg. Beszélt a "hosszú középkorról" is, ami a III. századtól a XIX. század közepéig tart. Hogyan értsük ezt a periodizációt?

- Arra szorítokozom, hogy éppen csak megemlítsek - igaz, egy kicsit rendszertelenül - , néhány számomra fontosnak tűnő tényezőt. Már a középkorban megjelent a gép / a malom és különböző alkalmazásai/, de a XIX. századig nincs gépesítés. A gép, mint termelési eszköz felfedezése igazi forradalmat jelent, de ez, csak a XIX. században valósul meg. Egy másik területről, a kultúráról szólva. Úgy látom, hogy a kultúra a XIX. század közepéig, a keresztény és antik hagyományok, többé-kevésbé konfliktusokon keresztül megvalósuló integrációján át hatott. Igaz ugyan, hogy ez elsősorban a művelt emberek - az uralkodó osztályok szempontjából volt érdekes, de ez a jelenség olyan modelleken keresztül is érvényesült, amelyek áthatották a társadalom egészét. Mindenestre úgy tűnik, hogy ez a kulturális szisztéma a XIX. század közepén megszűnik és a társadalom ettől kezdve kevésbé áll a kereszténység ellenőrzése alatt. Az igaz, hogy a felvilágosodás előbb volt, mint a francia

forradalom... de a vallást illetően a forradalom megbukott. A vallási megújulás próbáját ugyanis nem állta ki a Konzulátus, a Császárság és Chateaubriand. Ellenben a XIX. század közepe az, amikor a francia forradalom győzedelmeskedett, az elkeresztényietlenítés nagyrészt a forradalom vívmányain alapult. Vagyis az antikvitás és a kereszténység szintézise pontosan a XIX. század közepén szűnik meg. Egy másik példa: az urbanizáció, a városi és vidék elkülönülése. Ezt is elkönnyvelhetnénk korábbi jelenségnek, ezzel szemben úgy tűnik, hogy ez csak a XIX. század közepétől válik jellemzővé.

Hiedelmek és gyakorlati dolgok egészéről van szó, amelyet folklórikus gondolkodásnak nevezhetünk. Ez a XI. századtól létezett, és nagyjából a XIX. századig tartotta magát. Egy másik fontos jelenség, a sport, ami még nem létezett az u.n. hosszú középkorban. Igaz ugyan, hogy tanúi lehetünk nemesi, katonai gyakorlatoknak, a népi rétegek ügyességi-, és erőpróba játékaiknak, de mindez még nem számít sportnak. A sport, a múlt század közepének találmánya. A középkorban ugyan igyekeztek kiemelni a munka értékét, de ez csak a XIX. század közepétől válik valóra, és ekkor is konfliktusokon keresztül.

Egyszóval olyan mentális és képzethez tartozó jelenségek egészéről van szó, amelyek szerintem elsősorban a kultúra "területi fennhatósága" alá tartoznak, és amely jelenségek a késő antikvitástól /igaz, számos fejlődési fokozaton keresztül, mint pl. a XI. és a XV. századi/ a XIX. század közepéig tartják magukat, amikor bekövetkeznek az új társadal-

mat létrehozó változások.

Fl. a "nemzet" már a középkorban kialakulóban volt, de igazán csak a XIX. század közepétől létezik. Vagy az írásbeliség és szóbeliség kapcsolata. A középkorban már lejátszódott az írás, és nyomtatás forradalma, de gondoljunk utána, valójában mikor terjedt el az írásbeliség, az alfabetizáció szélesebb körben? Majdnem minden területre kiterjedően csak a XIX. század közepétől. Mindezek a jelenségek Európa nyugati régiójára vonatkoznak.

/ Megjelent a Rinascita 1981. október 30.számában.

Az interjút Massimo Boiffa készítette.

Fordította Tamás Ágnes és Tarr Krisztina /